

БАЗИЛЬ Л.О.

*Глухівський національний педагогічний
університет ім. О.Довженка*

ФОРМУВАННЯ ФІЛОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Пріоритетом сучасної професійної підготовки вчителів-словесників є реалізація компетентнісного підходу, що передбачає формування творчих, духовно багатих особистостей, з розвиненим типом критичного мислення,

виробленими фундаментальними компетенціями, широким світоглядом і стійкими моральними принципами. Набуття таких якостей можливе за умови інтегрування психолого-педагогічних і філологічних навчальних курсів. Такі явища спричинено процесами оптимізації національної освітньої парадигми, динамічним розвитком інформаційного суспільства.

Актуальність компетентнісного підходу зумовила активну дослідну діяльність українських (Н.М.Бібік, Л.Ф.Ващенко, І.І.Єрмаков, С.Ф.Клепко, В.Г.Кремень, О.І.Локшина, Г.М.Нессен, Н.Г.Ничкало, О.В.Овчарук, І.О.Родигіна, Л.І.Паращенко, О.І.Пометун, О.Я.Савченко, О.М.Семенов, І.В.Сохань й ін.) і зарубіжних (А.Л.Андрєєв, Д.Делор, Т.А.Дмитренко, Л.Зеєр, Н.В.Кузьміна, А.К.Маркова, Л.М.Мітіна, Дж.Равен, Е.Шорт та ін.) науковців. Незважаючи на інформаційне розмаїття поглядів дослідників до осмислення понять «компетентність» і «компетенція», важливість розв'язання проблеми «компетенізації» не знизилася, а навпаки набула ще більшої значимості, спричинила появу наукових дискусій щодо з'ясування природи зазначених категорій і рівня їх співвідношення, уточнення структури феноменів, розробки класифікацій, вироблення технологій формування і розвитку окремих її видів. В інформаційному просторі виокремлено такі тематичні напрями дослідження професійно-особистісного феномена:

- вирішення питань у межах парадигми «компетентність-компетенція» (В.А.Болотов, Е.А.Бистрова, І.А.Зимня, В.В.Краєвський, І.Я.Лернер, О.В.Овчарук, О.А.Петрук, А.І.Савенков, Е.А.Самойлов, О.М.Семенов, В.В.Сериков, А.В.Хуторський, В.Д.Шадриков та ін.);

- аналіз методологічного підґрунтя професійно-педагогічної діяльності і професійної компетентності вчителя (В.П.Андрущенко, А.Г.Бусигін, А.Л.Бусигіна, Л.С.Виготський, І.А.Зимня, І.А.Зязюн, В.В.Краєвський, Н.В.Кузьміна, В.А.Кан-Калик, Т.І.Руднєва, В.О.Сластьонін, Л.Ф.Спирин);

- розробка теоретичних і педагогічних засад формування професійної і професійно-педагогічної компетентності вчителя (В.А.Адольф, М.М.Боритко, В.С.Безрукова, Н.М.Бібік, Л.Г.Карпова, І.А.Колесникова, Н.В.Кузьміна, В.В.Левченко, В.М.Максимова, А.К.Маркова, М.І.Махмутов, Л.М.Мітіна, О.М.Семенов, В.І.Соколова, Г.Ф.Федорець та ін.).

Нині створюються певні умови для вироблення професійної компетентності майбутнього педагога-філолога (затверджуються державні галузеві стандарти підготовки фахівців, реформується зміст професійної підготовки тощо). Однак проблемі компетентнісно орієнтованої підготовки вчителів української мови і літератури приділено недостатню увагу. Зокрема не повністю враховано потенційні можливості філологізації освіти, результатом якої є формування філологічної компетентності. Логіка думки зумовлює до висвітлення сутності окресленої категорії. В основі формулювання авторської дефініції зазначеного поняття інтегруємо семантику категорій «компетентність» і «філологія». Аналітичний огляд публікацій засвідчує наявність дефініцій загального й специфічного змісту. Так, у широкому розумінні компетентність означає ступінь зрілості особистості, що характеризується певним рівнем її психічного розвитку (освіченість і вихованість) й сприяє успішній самореалізації індивіда в суспільстві. У вузькому – діяльнісну характеристику, тобто рівень включеності в діяльність, що висвітлює і ціннісне ставлення особистості до праці [3].

Дефінітивний аналіз поняття «компетентність» дозволив визначити його сутність як комплекс властивостей особистості, що полягає в готовності індивіда цілісно й усвідомлено здійснювати певну діяльність у чітко визначеній системі шляхом ефективного й творчого використання набутих знань і вироблених умінь у фаховій праці.

Студіювання наукових публікацій стало підґрунтям до усвідомлення філології як системи наук, об'єктом дослідження яких є духовна культура людства, віддзеркалена в словесному мистецтві й мові. Лексема «філологічна» є видовою щодо поняття компетентність й окреслює специфіку професійно-особистісного феномена.

Оскільки родова категорія передбачає самостійну діяльність індивіда шляхом використання знань, умінь і навичок, то філологічну компетентність словесника слід розуміти як складне особистісне утворення, що формується переважно під час інтегрованого опанування загальнопрофесійними («Педагогіка», «Психологія», «Культурологія», «Історія України», «Філософія» та ін.) і спеціальними («Історія української/зарубіжної літератури», «Сучасна українська мова», «Українознавство», «Виразне читання», «Теорія літератури» та ін.) навчальними курсами. Підтримуючи позицію більшості дослідників щодо розуміння компетенцій як складників компетентності, основними компонентами структури змісту філологічної компетентності вважаємо когнітивну, лінгвістичну, літературознавчу, комунікативну, дослідницьку, особистісну компетенції. Кожна із окреслених інтегративних якостей поєднує відповідні знання, уміння, навички, здібності особистості, визначені в державних нормативних документах. Високий рівень розвитку виокремлених якостей забезпечить успішне здійснення філологічного аналізу художнього тексту. Результатом такого різновиду діяльності вважаємо підготовку літературознавчих коментарів до творів словесного мистецтва.

Погоджуємося з думкою І.Р.Гальперіна, що в художній дискурс входять змістовно-фактична, змістовно-концептуальна й змістовно-підтекстова види інформації [2, с. 18-50]. Відтак, філологічний текст аналіз має проводитися на семантичному, когнітивному й надпредметному рівнях. Основними критеріями коментарів є адекватність, повнота й цілісність, що віддзеркалюються в інтерпретації змісту.

На нашу думку, досвід майбутніх словесників і їхній рівень оволодінням навичками філологічного аналізу забезпечуватиме глибоке усвідомлення студентами художніх творів, а отже, сприятиме пошуку, актуалізації й збереженню морально-етичних цінностей, репрезентованих у тексті.

В той же час на сучасному етапі розвитку філології як методологічного підґрунтя гуманітарної освіти і однієї з практичних галузей забезпечення повноцінної комунікації відбувається диференціація літературознавчих і лінгвістичних дисциплін. Створення ж майбутніми словесниками коментарів до художніх творів потребує інтегрування зазначених курсів.

Інтеграція філологічних дисциплін, що передбачає поглиблену роботу над текстом, сприяє виробленню навичок аналітико-синтетичного дослідження художніх творів, умінь самостійно створювати досконалі тексти, методично трансформувати власні навчальні дії на вправи майбутньої педагогічної діяльності. Ефективно інтегрувати процес формування філологічної компетентності на засадах творчості дозволяє образність як специфічна

характеристика художнього дискурсу. Водночас аналітико-синтетичні зв'язки творами словесного мистецтва розвивають мовні, мовленнєві, комунікативні вміння студентів, розширюють їх тезаурус.

Основними чинниками формування філологічної компетентності є такі психолого-педагогічні умови:

- гуманізація й гуманітаризація професійної підготовки майбутніх мовознавців і словесників;

- наступність і безперервність освітнього процесу;
- випереджувальний характер філологічної підготовки;
- сприяння творчому саморозвитку майбутніх фахівців;
- зростання рівня загально педагогічної підготовки;
- професійно особистісне самовдосконалення студентів.

Отже, формування філологічної компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури можливо усвідомити в контексті осмислення змісту зазначеного феномена на основі вироблення системи компетенцій (когнітивної, лінгвістичної, літературознавчої, комунікативної, дослідницької, особистісної), що структурно охоплюють знання, уміння й навички розв'язання філологічних завдань. Змістом зазначеного феномену студенти оволодівають у системі професійної освіти, як під час аудиторних занять, так і в системі позааудиторної роботи, фахових практик.

Список використаних джерел

1. Базиль Л.О. Компетентність учителя рідної мови і літератури: генеза становлення і розвитку поняття // Вісник Глухівського державного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія : Педагогічні науки. – Вип. 14. - Глухів: ГДПУ, 2009. – С. 185 – 195.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования // И.Р.Гальперин. - М. : Комкнига, 2007. – 148 с.
3. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / за ред. Л.В.Сохань, І.І.Єрмакова, Г.М.Нессен – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
4. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Х. : Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, 2004. – 20 с.
5. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монограф. – Суми : ВВН «Мрія-1», 2005. - 404 с.